

BANKA BİRLEŞMELERİ VE TÜRKİYE'DE BANKA BİRLEŞMELERİNİN OLASI ETKİLERİ

Yard. Doç. Dr. Aslı AFŞAR
Anadolu Üniversitesi
Esk. Mes. Yük. Okulu

ABSTRACT

Starting from early eighties, due to macroeconomic developments and changes in legislations, number of bank mergers had increased sharply both in Europe and United States.

Through recent regulations and tax initiatives bank mergers became encouraging in Turkey. In this paper primarily, types and objectives of bank mergers and development and consequences of the mergers in developing countries have been examined. Then, possible outcomes of the recent bank mergers in Turkey had examined while comparing Turkish banking system to European Union banking system.

ÖZET

1980'li yılların başından itibaren, hem Avrupa'da hem de ABD'de makroekonomik gelişmeler ve mevzuat değişimleri ile banka birleşmelerinin sayısı artmıştır.

Türkiye'de yapılan son düzenlemeler ile bankaların birleşmeleri kolaylaştırılmış ve banka birleşmeleri için önemli vergi teşvikleri getirilmiştir.

Bu çalışmada, öncelikle banka birleşmelerinin çeşitleri ve amaçları, gelişmiş ülkelerdeki banka birleşmelerinin gelişimi ve sonuçları incelenmiştir. Daha sonra, Türk bankacılık sistemi ile AB bankacılık sistemi karşılaştırılarak, Türkiye'de son yıllarda başlayan banka birleşmelerinin muhtemel sonuçları belirlenmiştir.

1. BANKA BİRLEŞMELERİ

Firma birleşmesi, bir firmanın kendi tüzel kişiliğini değiştirerek bir başkasıyla tek bir yönetim altında birleşmesi olarak tanımlanabilir¹. 1980'li yılların başından itibaren gerek Avrupa'da gerekse ABD'de makroekonomik gelişmelere ve mevzuat değişmelerine dayalı nedenlerle birleşmelerin sayısı artmıştır. Bu eğilimden en çok etkilenen sektörlerden biri de bankacılık ve finans sektörü olmuştur.

Birleşmeler banka yeniden devralmalarında etkin şekilde kullanılan yöntemlerde biridir. Bankalar kanununun basitleştirilmesi ve özel bankalar için geçerli olan sıkı kurallar birleşmelerin teşvik edilmesinde önemli rol oynamaktadır. Bazı durumlarda banka birleşmeleri kapatmaları önlemek amacıyla yapılmakta² ve böyle durumlarda otoriteler banka birleşmelerini zorlamaktadır.

AB ülkeleri, 1980'lerin sonunda ve 1990'ların başında düşük ekonomik büyüme, teknoloji için gereken yatırımların payının artması, banka dışı finansal kurumlarla rekabet ve bazı bankaların gereğinden çok büyümesi³ gibi sorunlarla karşılaşmışlardır. Bütün bu sorunlara karşılık bankalar da maliyetlerini azaltma ve Pazar paylarını artırma ihtiyacıyla aynı Pazar içindeki rakipleriyle birleşmelere veya kendilerinden küçük olan ama farklı bölgelerde hakim olan bankaları satın alma yoluna gitmişlerdir.

Bankaları rekabetten uzaklaştıran sınırlayıcı düzenlemelerin 1980'li yıllarda kaldırılmış olması da banka birleşmeleri açısından önemli bir etken olmuştur. Ayrıca, kurları kontrol altına alan düzenlemelerin kaldırılması da Avrupa bankalarını birleşmeye itmiştir⁴.

ABD'de ise, bankaları birleşmeye iten nedenlerin Avrupa'dan farklı olduğu görülmektedir. Burada bankalar birleşerek, daha fazla finansal kaldıraç kullanabilmek ve hedefledikleri risk ve oran dağılımını yapmalarına olanak sağlamayı amaçlamışlardır⁵.

1 BERGER Allen N. "The Efficiency of Financial Institutions", Journal of Banking and Finance, 1973, N.17, s.232.

2 ERDÖNMEZ A.Pelin, "Sistemik Banka Yeniden Yapılandırmasına Teorik Olarak Yaklaşım", TBB, Haziran 2001, s.9.

3 VENNET V. Rudi, "The Effect of Mergers and Acquisitions on the efficiency and profitability of EC-Credit Institutions", Journal of Banking and Finance, 1996, N.20,s.1533.

4 VENNET, a.g.e, s.1535

5 HAWAWINI Gabriel A., Mergers and Acquisitions in The U.S. Banking Industry: Evidence From The Capital Market, Elsevier Science Publishers, 1990, s.12.

2. BANKA BİRLEŞMELERİNİN ÇEŞİTLERİ VE NEDENLERİ

Banka birleşmeleri, faaliyetin gösterildiği coğrafi bölgeye veya birleşme sonrasında yönetim hakkının devredilme şekline göre iki ayrı grupta incelenebilir⁶.

a) Aynı coğrafi bölgede işlem yapan iki rakip bankanın birleşmesine yatay veya yerel birleşme, farklı coğrafi bölgelerde faaliyet gösteren bankaların birleşmesine pazarlar arası veya uluslar arası banka birleşmeleri denilmektedir.

Yerel banka birleşmelerinde temel amaç, toplam maliyetleri azaltmak ve ölçek ekonomisini sağlamaktır. Küçük bankalar büyüklük ve çeşitlilikten faydalanmak için kritik ölçeğe ulaşmaya gayret etmektedirler. Bu doğrultudaki birleşmeler, şube ve personel sayısında, bilgi teknolojileri, hukuk ve makro-ekonomik değerlendirme gibi merkezi işlevlerde rasyonelizasyon sayesinde maliyetlerin düşürülmesi ile de bağlantılıdır⁷. Büyük bankaların birleşmesi ise birleşen bankaların yeniden konumlandırılması amacıyla gerçekleştirilmektedir. Büyük bankalar birleşerek daha yüksek Pazar gücü ve daha geniş bir sermaye tabanı elde etmeye çalışmaktadırlar, dolayısıyla gelir artışına daha fazla önem vermektedirler⁸. Banka birleşmeleri, sermaye yapısının rasyonel-leşmesi ve hissedarların karının artırılmasına da imkan sağlamaktadır.

Uluslararası banka birleşmelerinde, bölgesel veya küresel pazarda rekabet edebilmek için gerekli büyüklüğe ulaşma amacı güdülmektedir. Bu noktada önemli olan, sadece kurumun kendi büyüklüğü değil aynı zamanda müşterilerinin de büyüklüğüdür. Büyüklüğün yanısıra, maliyet düşürmeye bağlı ölçek ekonomileri de önemlidir⁹. Birleşme sonucu yeni banka, daha büyük bir pazara hitap ederek daha geniş bir müşteri tabanına sahip olmakta ve bu sayede gelirlerini artırmaya yönelik ölçek ekonomilerden yararlanır-ken, dünya çapında fon yönetimi hizmeti gibi kritik büyüklük gerektiren bazı özel hizmetleri de gerçekleştirebilmektedir.

b) Birleşme sonrasında taraflara tanınan karar alma yetkisinin boyutlarına göre; çoğunluk edinme, tam birleşme ve banka satın alma olarak üç gruba ayrılmaktadır¹⁰.

Çoğunluk edinme şeklindeki birleşme, genelde finansal kaldıraç sağladığı için yönetsel sorunları olan bankalar tarafından tercih edilir. Tam birleşme, aktif toplamı açısından birbirine yakın büyüklükte iki bankanın birleş-

6 PALOMBO Lüzet, "Banka Birleşmeleri ve Satın Almaları", Bankacılar Dergisi, S.20, Mart 1997, s.3.

7 RHOADES Stephan.A, "Efficiency of Horizomtal (in-market) Bank Mergers", Journal of Banking and Finance, N.17, 1993, s.412.

8 HOUSTON John F., RYNGAERT Michael D., "The Overall Gains From Large Bank Mergers", Journal of Banking and Finance, N.18, 1994, s.1156.

9 RHOADES Stephan A., a.g.e., s.413.

10 PALOMBO Lüzet, a.g.e., s.4.

mesidir. Bu tür birleşmelerde sinerji yoluyla ölçek ekonomisi sağlamak mümkündür. Banka satın alımlarında ise büyük bir banka küçük bir bankayı yasal olarak satın alır ve küçük bankanın etkinliğini arttırmaya çalışır¹¹.

Banka birleşmelerinin nedenlerini ve amaçlarını açıklamakta kullanılan dört hipotez bulunmaktadır¹². Bunlar;

Sinerji Hipotezi'ne göre, birleşen bankalar ölçek ekonomisi sağlayarak sinerji yaratabilirler. Bu sayede hem hisselerin fiyatları hem de bankaların kârı artacaktır.

Çeşitlilik Hipotezi'ne göre, bankalar birleşmeler ürün ve hizmetlerini çeşitlendirip, daha geniş bir coğrafi alana yayarak riski azaltır.

Pazar Payı Hipotezi'ne göre, bankalar piyasadaki rakiplerinden biriyle birleşirse piyasadaki fiyat rekabeti azalacaktır ve birleşenlerin Pazar payı artacaktır. Hem ürün fiyatı artacağından hem de gözetim maliyetleri azalacağından iki bankanın da hisse fiyatları artacaktır.

Yönetici Fayda Maksimizasyonu Hipotezi'ne göre, bir banka yöneticisi banka birleşmesini sadece hisse sahiplerinin karlarının artması için değil, kendi iş güvenliğini sağlamak ve kendisinin faydasını maksimize etmek amacıyla da isteyebilmektedir.

3. BANKA BİRLEŞLERİNDEN BEKLENEN SONUÇLAR

Birleşmeden beklenen sonuçlar çeşitli etkenlerden dolayı farklılık göstermekle birlikte, temel olarak belli beklentilerden kaynaklanmaktadır. Bunlar, nakit akım riski ile kazanç riskinin azaltılması, ölçeğin artması ile birlikte prestij ve Pazar payının artacağına olan inanç ve farklı pazarlarda çalışabilme imkanı ile buna bağlı olarak farklı müşteri portföyüne sahip olmak suretiyle ekonomik koşullara bağlı risklerden mümkün olduğunca kaçınmak¹³ olarak sıralanabilir.

Birleşen bankaların olumlu beklentilerinden biri de vergi yükünün azaltılmasıdır¹⁴. Birleşen bankalardan biri kar etmekte iken diğeri ilkinin ödediği vergiyi kompanse edecek ölçüde zarar etmekte ise birleşme sonucunda meydana gelecek bankanın vergi yükü önemli ölçüde azalacaktır.

Bankalar birleşerek daha önce faaliyette bulunmadıkları bir pazara daha az maliyetle girmeyi beklemektedirler. Yeni bir pazara girerken o pazara

11 "AT Birleşme Yönetmeliğinin Bankacılık ve Finans Sektörüne Uygulanması", AB Danışmanlık, 27.12.1996 Sayısı, s.18.

12 BRIGHAM Eugene F., Fundamentals of Financial Management, The Tryden Press, Orlando, 1992, s.848

13 SÜMER Serdar, "Banka Birleşmeleri", Active, S.5, Şubat-Mart 1999, s.8.

14 BRIGHAM Eugene F., a.g.e., s.849

ilişkin bilgilerin toplanmasının yanı sıra faaliyette bulunulacak alanlara uygun sabit yatırımlar yapılması ve yeni personel istihdam edilmesi gerekmektedir. Ayrıca, pazarda tanınmaya kadar reklam ve pazarlama faaliyetlerine ağırlık verilmeli ve kar marjı mümkün olduğunca düşük tutulmalıdır¹⁵. Banka birleşmesi gerçekleşirse, bu prosedürlerin hiçbirinin uygulanmasına gerek kalmamaktadır.

Yöneticiler genellikle birleşme ile birlikte büyümelerini sağlayacak bir kapasite artışına yol açılacağını, birleşilen bankanın geçmişten gelen büyüme hızı ve ölçek ekonomisi ile sağlanan maliyet tasarruflarının, birleşmiş iki bankanın performanslarını olumlu yönde etkileyeceğini düşünmektedirler¹⁶. Müşteri portföyünün bankanın büyüme hızından daha fazla arttığı durumlarda bankalar birleşerek büyümeyi ve dolayısıyla müşterilerinin artan kredi taleplerini karşılamayı hedeflemektedirler.

4. GELİŞMİŞ ÜLKELERDE BANKA BİRLEŞMELERİ VE SONUÇLARI

4.1. AB'de Banka Birleşmeleri ve Sonuçları

1980'lerin sonu ve 1990'ların başında Danimarka ve Hollanda başta olmak üzere AB'ye üye küçük devletlerin bankacılık sektörlerinde yeniden yapılanma yaşanmıştır. Bu sürecin sonunda, rekabet gücü az, çok sayıda bankanın yerini tek pazarda veya pazarın bir bölümünde rekabet etme gücüne sahip ulusal bankalar almıştır. 1990'larda ise İskandinav'daki bankacılık krizinin ardından İsveç ve Finlandiya'da büyük bankaların oluşturulmasına yönelik banka birleşmeleri gerçekleşmiştir. İngiltere'de de 1980'lerin sonu ve 1990'ların başında bir dizi banka birleşmeleri gerçekleştirilmiştir. İspanya'da 1990'ların başlarında özellikle yatırım bankalarının birleşmesini içeren bir süreç yaşanmıştır¹⁷. Bunun sonucunda ve özelleştirmenin de katkısıyla banka birleşmelerinin kapsamı genişlemiştir.

¹⁵ BERGER Allen N, a.g.e., s.235.

¹⁶ SÜMER Serdar, a.g.e., s.9.

¹⁷ AB'de Banka Birleşmeleri: Mevzuat ve Pazar Gelişmeleri, TBB, s.21.

Tablo1: AB'de Toplam (Yerel ve Uluslararası) Banka Birleşmeleri.

	1995	1996	1997	1998	1999	İLK	ORTALAMA
						YARI	
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	1995-99
Avusturya	14	24	29	37	24	8	26
Belçika	6	9	9	7	11	3	8
Almanya	122	134	118	202	269	101	169
Danimarka	2	2	2	1	2	2	2
İspanya	13	11	19	15	17	29	15
Finlandiya	9	6	5	7	2	5	6
Fransa	61	61	47	53	55	25	55
Yunanistan	0	1	3	9	8	1	4
İrlanda	3	4	3	3	2	0	3
İtalya	73	59	45	55	66	30	60
Lüksemburg	3	2	3	12	10	8	6
Hollanda	7	11	8	3	3	5	6
Portekiz	6	6	2	5	2	9	4
İsveç	1	5	5	1	7	2	3
İngiltere	6	21	21	24	19	6	16
Toplam	326	343	319	434	497	234	

AB'de banka birleşmelerinde görülen bir başka model de Güneydoğu Asya, Merkezi ve Doğu Avrupa ve Latin Amerika gibi yükselmekte olan pazarlara yönelik coğrafi açılmıdır¹⁸.

1998 ve 1999 yıllarında AB'ye üye ülkelerde banka birleşmeleri artış göstermiştir. Bu eğilim, yerel banka birleşmelerindeki artıştan kaynaklanmaktadır.

¹⁸ VENNET Rudi V., a.g.ö., s.1539.

Tablo 2: AB' de Yıllara Göre Yerel Banka Birleşmesi Sayıları.

	1995	1996	1997	1998	1999	İLK	ORTALAMA
						YARI	
						2000	1995-99
Avusturya	14	24	27	37	20	5	24
Belçika	6	8	7	6	6	0	7
Almanya	100	117	109	189	240	91	151
Danimarka	2	2	1	1	0	1	1
İspanya	4	4	1	5	5	3	4
Finlandiya	7	6	5	5	2	3	5
Fransa	60	61	46	52	51	21	54
Yunanistan	0	0	3	7	3	0	3
İrlanda	1	1	0	2	1	0	1
İtalya	68	56	45	52	64	30	57
Lüksemburg	3	1	3	9	6	6	4
Hollanda	2	2	5	0	1	2	2
Portekiz	5	5	1	1	0	6	2
İsveç	1	2	2	1	1	0	1
İngiltere	2	4	15	16	14	4	10
Toplam	275	293	270	383	414	172	

Toplam banka birleşmelerinin %80'i Almanya, İtalya, Fransa ve Avusturya'da bulunan bankalar arasında gerçekleşmiştir. Bu dört ülkenin özelliği ise üye devletler arasında en çok banka bulunan ülkeler olmalarıdır.

Banka birleşmelerinin % 80'inin yerel düzeyde olması da dikkat çekicidir. Uluslararası birleşmelerin büyük çoğunluğunun ise birlik dışındaki üçüncü ülkelerdeki bankalar ile gerçekleştirildiği görülmektedir.

Yerel banka birleşmeleri genel olarak küçük bankalar arasında gerçekleşmiştir. Diğer yandan, büyük banka birleşmelerinin de devam ettiği bir başka gerçektir.

1995-1998 döneminde yerel birleşmelerde daha büyük rakamlar ortaya çıkmıştır. Bu sonuç artık sadece küçük bankaların birleşmediğinin bir göstergesidir.

Tablo 3: Küçük Yerel Banka Birleşmelerinin Sayısı.

	1995	1996	1997	1998	1999	İLK	ORTALAMA
						YARI	
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	1995-99
Avusturya	12	21	20	30	19	5	20
Belçika	5	7	4	4	6	0	5
Almanya	92	112	103	180	234	84	144
Danimarka	2	1	1	0	0	1	1
İspanya	1	2	1	5	3	0	2
Finlandiya	6	6	5	4	2	3	5
Fransa	48	57	37	42	27	8	42
Yunanistan	0	0	3	3	1	0	1
İrlanda	1	1	0	1	1	0	1
İtalya	52	49	36	39	51	23	45
Lüksemburg	2	0	3	7	5	3	3
Hollanda	2	2	5	0	1	2	2
Portekiz	0	2	1	1	0	1	1
İsveç	1	1	2	0	0	0	1
İngiltere	2	4	15	16	14	4	10
Toplam	226	265	236	332	364	134	

AB ülkelerinde bankacılık sektöründeki birleşmelere ilişkin yaşanan Pazar gelişmeleri, Türk bankacılık sektörü için önemli bulgular içermektedir. Tek mali pazarın, çeşitli boyutlarıyla (tek para, hizmet ticaretinin serbestleştirilmesi, rekabet kuralları, devlet yardımlarının denetimi, bankacılık sektörüne yönelik direktifler vb.) banka birleşmelerine hız kazandırdığı görülmektedir¹⁹. Ancak, birleşme trendinin çeşitli aşamaları bulunduğu göze çarpmaktadır. İlk aşamada yerel bankalar arasında birleşmeler artmaktadır. Bu sürecin sonucunda rekabet gücü kısıtlı çok sayıda bankanın yerini rekabet etme gücüne sahip ulusal bankalar almaktadır. AB' nin birçok ülkesi bu aşamada bulunmaktadır.

Üye ülkelerin büyük çoğunluğunda gerek 1990-1995 döneminde, gerekse 1995-1999 döneminde banka ve şube sayısında önemli ölçüde düşüş kaydedilmiştir. Bu düşüşler bankaların kapanmasından değil, birleşme ve satın almaların sonucunda gerçekleşmiştir.

¹⁹ AB'de Banka Birleşmeleri, s.48.

4.2. ABD’de Banka Birleşmelerinin Sonuçları

Banka birleşmelerinin en sık görüldüğü ABD’de konuya ilişkin pek çok ekonometrik çalışma yapılmıştır. Yapılan bu çalışmalarla bazı sonuçlara ulaşılmıştır.

Birleşmenin hemen ardından karlılıkta bir düşüş gözlenmiştir. İki farklı kurumun birleşmesiyle, kurumun yönetiminin değişmesi birtakım koordinasyon sorunlarına yol açmıştır. Ayrıca, bu değişimden memnun olmayan bazı müşteriler de kaybedilmiştir²⁰. Dolayısıyla, birleşme sonrasında banka aktifinde bir miktar küçülme, karlılık kriterlerinde de düşüş kaydedilecektir. Ancak yapılan bütün çalışmaların gösterdiği, birleşmenin ardından faiz dışı giderlerin toplam giderler içindeki payında bir azalma²¹ görülmesidir.

Faiz dışı giderleri oluşturan unsurlar incelendiğinde asıl tasarrufun personel giderlerinden kaynaklandığı tespit edilmiştir. Personel giderlerinin yanı sıra, gereksiz şubelerin kapatılması, merkez operasyon birimlerinin birleştirilmesi, üst yönetim kadrolarının azaltılması ve çeşitli otomasyon yatırımlarının birlikte kullanılması²² gibi etkenlerle birlikte sabit maliyetlerde önemli ölçüde düşüş sağlamıştır.

Banka birleşmelerine ilişkin yapılan tüm çalışmalar birlikte değerlendirildiğinde, birleşmenin başarılı olmasında rol oynayan faktörler şöyle sıralanabilir²³:

- Hedef bankanın görece büyüklüğü ne kadar fazla olursa, iki bankanın birleşmesinden doğacak uyum sorunları da o ölçüde fazla olacaktır.
- Küçük ölçekli banka birleşmelerinden daha fazla sinerji etkisi elde edilmektedir. Bir başka deyişle, ölçek ekonomisi gerçekleştirilebilmektedir.
- Hedef bankanın aktif kalitesinin yüksek olması, birleşmeden sonra banka performansı üzerinde etkili olacaktır.
- Farklı pazarlarda faaliyet gösteren bankalar veya başka bir alanda uzmanlaşmış bankalarla birleşebilmek için, alıcı bankalar yüksek tutarda satın ama primi ödemeye hazırdırlar. Bunun nedeni, bankaların gelecekteki karlarında dalgalanmaya yol açacak risklerden kaçınmak istemeleridir. Gelecekte nakit akışlarını dengede tutmak için farklı bir alanda yoğunlaşmış bir banka ile birleşerek ileride değişebilecek çeşitli koşullara daha rahat uyum sağlamak istemektedirler.

²⁰ PALIA Dairus, "Recent Evidence on Bank Megers", Financial Markets Institutions Instruments, V.3,N. 5, 1994, s.50.

²¹ SRINIVASAN Aruna, "Are There Cost Savings From Bank Mergers", Federal Reserve Bank of Atlanta Economic Review, March-April 1992, s.28.

²² HAWAWINI, a.g.e., s.33.

²³ SÜMER Serdar, a.g.e, s.9.

5. TÜRKİYE'DE BANKA BİRLEŞMELERİ VE MUHTEMEL ETKİLERİ

5.1. Türk Bankacılık ve AB Bankacılık Sisteminin Karşılaştırılması

Türkiye'de 1990'lı yıllarda kanunun borçlanma ihtiyacını karşılayabilmek amacıyla izlenen yüksek faiz, ılımlı döviz kuru politikaları çerçevesinde denge-siz bir şekilde büyüyen bankacılık sektörünün mali yapısında çarpıcı problemler ortaya çıkmıştır.

2000 yılına girerken Türkiye'de enflasyonun düşünülmesi ve ekonomik büyümeye geçilmesi yönünde bütçe disiplini ve yapısal reformlara dayalı bir ekonomik program uygulanmaya başlanmıştır. Bu kapsamda, ekonomik performansı etkileyen kararlara ek olarak, mali sistemin güçlendirilmesini hedef alan ve bankacılık sektörünü doğrudan ilgilendiren çok önemli kararlar alınmış ve düzenlemeler yapılmıştır²⁴. Yeni kanun ve düzenlemeler ile bankacılık mevzuatı uluslar arası düzenlemelere, tavsiyelere ve özellikle AB direktiflerine önemli ölçüde yaklaştırılmıştır. Ancak, mevcut yapısal sorunların bankacılık sektöründe fonlamada volatilitiyi artırması ve piyasa beklentilerine duyarlı hale getirmesi ile mali sistemde Kasım 2000 ve Şubat 2001 tarihlerinde ciddi krizlerin yaşanmasına neden olmuştur. Her iki krizden bankacılık sektörü önemli ölçüde etkilenmiş ve sistemin birikmiş mevcut sorunlarına çözüm bulunmasına yönelik arayışlara Mayıs 2001'de Kanun' da tekrar değişiklik yapılmıştır. Bu değişiklikler ile bir taraftan bankaların faaliyet gösterdikleri zemin sağlamlaştırılmaya çalışılırken, bir yandan da mali bünyelerinin güçlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Kanun'da son yapılan değişikliklere göre²⁵, bankaların birleşme ve devirlerinin önündeki engellerin kaldırılması amacıyla yönelik olarak yapılan düzenlemeler kapsamında, birleşme ve devirlere ilişkin esas ve usullerin belirlendiği "Bankaların Birleşme ve Devirleri Hakkında Yönetmelik" 27 Haziran 2001 tarihli Resmi Gazete' de yayımlanmıştır.

4672 sayılı Kanun değişikliği ile bankaların devir ve birleşme işlemlerindeki sürecin hızlandırılmasını teminen, birleşme ve devirlerde 6762 sayılı TTK ile birlikte, devir veya birleşmeye konu bankaların toplam aktiflerinin sektör içindeki paylarının % 20'yi geçmemesi kaydıyla 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanunun bazı maddelerinin uygulanmayacağı hüküm altına almaktadır. Ayrıca, vergi avantajlarının banka iştiraklerinin birleşmelerinde uygulanmasına imkan veren yasal düzenleme 3 Temmuz 2001 tarihli Resmi Gazete' de yayımlanmıştır.

Gelişmiş ülkelerde kullanılan çok net bir rasyo vardır, mali sektörün toplam aktiflerinin GSMH' ya oranı, Türkiye'de bu oran 1999 yılında % 92 iken, 2000 yılında ise % 82'ye gerilemiştir²⁶. AB'ye üye ülkelerde ise bu oran en düşük % 200 olarak gerçekleşmektedir²⁷.

²⁴ "Son Dönemde Bankacılık Alanında Gerçekleştirilen Yasal ve Düzenleyici Değişiklikler "1999-2001", TBB, Aralık 2001, s.3.

²⁵ "Son Dönemde Bankacılık....", a.g.e., s.10.

²⁶ "2000 Yılında Türkiye Ekonomisi ve Türk Bankacılık Sistemi", TBB, s.35.

²⁷ "Söyleşi (Hüsnü Akhan)" İşletme ve Finans, Yıl: 15, S.174, Eylül 2000, s.13.

Türk bankacılık sistemi, Avrupa bankacılık sistemi ile karşılaştırıldığında gerek aktif büyüklükleri, gerek özkaynak, gerekse banka sayısı olarak oldukça sınırlı bir büyüklüktedir. Bu durum bankacılık sayısı olarak oldukça sınırlı bir büyüklüktedir. Bu durum bankacılık sektörümüzün Avrupa bankaları karşısında rekabet gücü kazanması engellemektedir. Ancak, bu arada Türk bankacılık sektörü, teknoloji ve insan kaynakları konusunda yaptığı yatırımlar sonucunda oldukça ileri bir düzeye ulaşmıştır. Ayrıca, bankacılık, standartlarının Avrupa normları ile uyumlaştırılması konusunda en fazla çalışma yapılan sektörlerin başındadır²⁸.

5.2. Türkiye’de Banka Birleşmelerinin Önündeki Engeller

Rekabet, bankaları birleşmeye yönlendiren en önemli güçtür. Özellikle, gelişmiş ülke bankaları yanında çok küçük kalan bankalarımızın, uluslar arası alanda faaliyette bulunmaları için ölçeklerini büyütmeleri gerekmektedir. Bankacılık sektörünün sağlıklı gelişimi, kurallara uyan ve sistemin gereklerini yerine getiren bankaların ayakta kalması, uyum sağlayamayanların ise sistemden çıkması ya da çıkarılması rekabet ortamında varolması gereken bir zorunluluktur²⁹.

Bir taraftan mali yapısı bozulan bankaların sistem dışına çıkmasına izin verilmemesi, diğer taraftan yeni banka kuruluşlarının engellenmesi sistemin mevcut tam rekabetten uzak yapısının korunmasına neden olmaktadır. Rekabet şartlarının sınırlandığı bu ortam, banka birleşmelerini engelleyici niteliktedir.

Sektördeki rekabet şartlarını bozan bir diğer unsur ise kamu bankalarıdır. Kamu bankaları özellikle kaynak tarafında özel bankalara rakip olmaktadır³⁰. Bu da sektörü tam rekabet ortamından uzaklaştırmaktadır.

Dünyada artan sayıda örneklerini gördüğümüz sermaye piyasası yoluyla birleşmeler konusunda Türkiye’de henüz gelişme kaydedilememiştir³¹. Bu da sektörü tam rekabet ortamından uzaklaştırmaktadır.

Gelişmiş ülkelerde sermayenin tabana yayılmasına paralel olarak çok ortaklı ve profesyonel yöneticiler tarafından idare edilen bankalar faaliyet göstermektedirler. Bu nedenle, bankalar birleşmeye karar verirken son derece rasyonel kriterlere göre hareket etmektedirler³². Türk bankacılık sektöründe ise genelde bankaların sahipleri ya devlet ya bir aile ya da yine ailelere ait holdinglerdir. Böyle bir ortaklık yapısına sahip olan bankaların birleşmesi, karlı olan bu sektörde faaliyet gösteren bir bankanın yönetiminin ve sahipliğinin paylaşılmak istenmemesinden dolayı güç gözükmemektedir.

28 “Söyleşi (Ahmet Kılıçoğlu)”, İşletme ve Finans, Yıl: 15, S.174, Eylül 2000, s.22.

29 EKİNCİOĞLU, Yavuz, “Banka Birleşmeleri, Sorunlar, Önlemler ve Öneriler”, Denizbank A.Ş., Ekim 2000, s.4.

30 EKİNCİOĞLU Yavuz, a.g.e., s.5.

31 SÜMER Serdar, a.g.e, s.11.

32 HOUSTON-RYNGAERT, a.g.e., s.1156.

AB'ye tam üyelik durumu gerçekleştiğinde Türk bankaları alışık olmadıkları büyüklükle ve rekabetin çok güçlü olduğu bir pazarla karşılaşacaklardır. Bu pazarda faaliyet gösterebilmek için herşeyden önce ölçüklerini büyütmeleri gerekecektir. Büyüme ise ancak birleşme ya da satın almalar suretiyle hızlı bir şekilde gerçekleştirilebilecektir³³. Türk bankalarının, ancak başka ülkelerde faaliyet gösteren ve farklı ürün yelpazesine sahip olan bankalarla birleşmek suretiyle, geleceğin bankacılık dünyasında bir yere sahip olabileceklerini söylemek yalnız olmaz.

5.3. Türkiye'de Banka Birleşmeleri ve Muhtemel Etkileri

Bankacılık sektöründe yeniden yapılandırma programı çerçevesinde, bankaların ve iştiraklerinin devir ve birleşmelerini kolaylaştırmak yönünde uygun ortam hazırlanmış, bu amaçla kurumsal devir ve birleşmeler için vergi teşvikleri getirilmiştir. Bu düzenlemelerin de etkisiyle 2001 yılında devir ve birleşmelerde önemli gelişmeler yaşanmıştır. Körfezbank ve Osmanlı Bankası Garanti Bankası çatısı altında, Demirbank HSBC çatısı altında, Tekfen Yatırım Bankası ve Bank EkspresTekfen çatısı altında, Sümerbank da Oyakbank çatısı altında birleşmişlerdir³⁴.

Banka birleşmelerinin bütün gelişmiş piyasalarda yaşandığı gibi, ülkemizde de yaşanacağı belirlenmektedir. Türkiye'de banka birleşmeleri son yıllarda gerçekleştiği için sonuçlarını bilememekteyiz. Ancak, gelişmiş ülkelerde gerçekleşen banka birleşmelerinin sonuçlarına göre muhtemel etkiler şöyle sıralanabilir;

- Sermaye yapısı güçlü bir bankanın zayıf bir bankayla birleşmesi sonucu yönetim kalitesi yükselecektir.
- Aynı büyüklükteki küçük bankaların birleşmesi sonucu sinerji yoluyla brüt gelir artışı sağlanacaktır.
- Büyük bankaların birleşmesi durumunda fiyatları ve rekabeti olumsuz yönde etkileyebileceği için bankacılık sektörü ve ekonomi açısından net refah artışı şüpheli olacaktır.
- Banka birleşmeleri sonucu kısa sürede etkinliğin artması mümkün gözükmemekle birlikte bazı maliyet kalemlerinde düşüşe neden olabilecektir.
- Banka birleşmelerinin sinerji etkisi ve maliyet düşürme beklentisi gibi olumlu sonuçlar yanında, kurum kültürü farklılığı, bilgisayar sistemlerinin uyumlaştırılması vb. sorunların maliyeti de göz önüne alınmalıdır.
- Başlangıçta yerel banka birleşmeleri, daha sonraki aşamada gelişmiş ülke bankaları ile birleşme aşamaları yaşanacaktır.

³³ LINDER Jane C. CRANE Dwight b., "Bank Mergers: Integration and Profitability", Journal of Financial Services Research, N.7, 1992, s.50.

³⁴ "Banka Sermayelerinin Güçlendirilmesi", TBB, 14 Ocak 2002, s.1.

Sonuç

Bankaların kendi başına büyümeleri fazla zaman ve çaba gerektirmesinden dolayı, belli bir oranda piyasa payına sahip olabilme ihtiyacı çoğunlukla birleşme ve satın almalar yoluyla giderilmeye çalışılmaktadır. Bankaların büyüme isteğinin yanısıra hedef bankanın ürün, Pazar, teknoloji ve yönetim gibi alanlarda tamamlayıcı özellikleri, maliyetlerin azaltılması ve finansman, birleşme nedenleri arasında sayılmaktadır. Uluslar arası banka birleşmelerinde, yerel ortağın ülkesindeki mevcut iz deneyimi, coğrafi yayılımı, işgücü kaynağına kolay erişim gibi nedenlerle ticari engelleri ortadan kaldırebilmektedir.

Son yıllarda yaşadığımız krizlerin en önemli sebeplerinden biri bankacılık sektörü ve bu sektördeki faaliyetlerdir. Bu yüzden daha etkin denetleme ve sorunların aşılabilmesi için yasal düzenlemeler yapılmıştır. Bankalar Kanunu' da değişiklik yapılarak, banka birleşme ve devralmaları düzenlenmiştir. Yapılan düzenlemelerle bankaların deviz ve birleşme işlemleri için daha esnek bir yapı gösterilmiştir. Bu düzenlemeler, Kurumlar Vergisi dışında vergi istisnaları da sağlamıştır.

Tek Mali Pazarın AB bankacılık sektöründe kayda değer bir yapısal değişime neden olduğunu söylemek mümkündür. Öncelikle ülke sınırları dahilinde banka birleşmelerinde artış gözlenmiş, buna paralel olarak finansal holdingleşme hedefine yönelik operasyonlara da rastlanmıştır. Diğer üye ülke bankalarının taraf olduğu birleşmeler ise daha sonraki aşamada ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla bu gelişmelere Türkiye açısından bakıldığında, Türk bankacılık sektöründe de benzer gelişmelerin yaşanması beklenebilir. Zaten AB' ye uyum yükümlülüğü, bu beklenen yapısal dönüşüme gerek ortaya çıkardığı rekabet, gerek bu yapısal dönüşümü hızlandıran mevzuat boyutuyla katkıda bulunmaktadır.

Yapılan ampirik çalışmalar sonucu, aynı büyüklükteki küçük bankaların birleşmesi sonucunda sinerji yoluyla brüt gelir artışı sağlandığı ve etkin çalışmayan veya yeterli performans göstermeyen küçük bankaların performanslarını düzelttiği görülmüştür. Büyük bankaların birleşmesi ise fiyatlar ve rekabeti olumsuz yönde etkileyebildiği için bankacılık sektörü ve ekonomi açısından net refah artışının varlığı şüpheli bulunmuştur. Etkinlik üzerine yapılan çalışmalarda çıkan sonuçlar ise, birleşmelerin gerek etkinliği arttırıcı bir faktör olmadığı ancak bazı maliyet kalemlerinde düşüşe neden olduğunu göstermiştir.

Her ne kadar banka birleşmeleri, ölçek ekonomisine ulaşmak dışında taraflara çok fazla etkinlik veya karlılık sağlamıyor gibi gözükse de, makroekonomik gelişmeler, yasal düzenlemeler ve sektörel zorunluluklar dikkate alındığında, bankacılık sektöründeki birleşmeler rasyonel bir çözüm gibi gözükmektedir.

Sonuç olarak, banka birleşmelerinin bütün gelişmiş piyasalarda yaşandığı gibi, Türk bankacılık sisteminde de piyasanın tam rekabetçi bir yapıya kavuşmasına bağlı olarak yaşanacağını söylememiz yanlış olmaz.

Kaynakça

- BERGER, Allen N., "The Efficiency of Financial Institutions", Journal of Banking and Finance, 1973, N.17.
- BRIGHAM, Eugene F., **Fundamentals of Financial Management**, The Tryden Press, Orlando, 1992.
- EKİNCİOĞLU, Yavuz, "Banka Birleşmeleri, Sorunlar, Önlemler ve Öneriler", Denizbank A.Ş., Ekim 2000.
- ERDÖNMEZ, A.Pelin, "Sistemik Banka Yeniden Yapılandırmasına Teorik Olarak Yaklaşım", TBB, Haziran 2001.
- HAWAWINI, Gabriel A., **Mergers and Acquisitions in The U.S. Banking Industry: Evidence From The Capital Market**, Elsevier Science Publishers, 1990.
- HOUSTON, John F., RYNGAERT, Michael D., "The Overall Gains From Large Bank Mergers", Journal of Banking and Finance, N.18, 1994.
- LINDER, Jane C. CRANE, Dwight b., "Bank Mergers: Integration and Profitability", Journal of Financial Services Research, N.7, 1992.
- PALIA, Dairus, "Recent Evidence on Bank Megers", Financial Markets Institutions Instruments, V.3, N.5, 1994.
- PALOMBO, Lüzet, "Banka Birleşmeleri ve Satın Almaları", Bankacılar Dergisi, S.20, Mart 1997.
- RHOADES, Stephan.A, "Efficiency of Horizomtal (in-market) Bank Mergers", Journal of Banking and Finance, N.17, 1993.
- SÜMER, Serdar, "Banka Birleşmeleri", Active, S.5, Şubat-Mart 1999.
- SRINIVASAN, Aruna, "Are There Cost Savings From Bank Mergers", Federal Reserve Bank of Atlanta Economic Review, March-April 1992.
- VENNET, V. Rudi, "The Effect of Mergers and Acquisitions on the efficiency and profitability of EC-Credit Institutions", Journal of Banking and Finance, 1996, N.20.
- AB'de Banka Birleşmeleri: Mevzuat ve Pazar Gelişmeleri, TBB, 2001.
- "AT Birleşme Yönetmeliğinin Bankacılık ve Finans Sektörüne Uygulanması", AB Danışmanlık, 27.12.1996 Sayısı.
- "Banka Sermayelerinin Güçlendirilmesi", TBB, 14 Ocak 2002.
- "Son Dönemde Bankacılık Alanında Gerçekleştirilen Yasal ve Düzenleyici Değişiklikler "1999-2001", TBB, Aralık 2001.
- "Söyleşi (Ahmet Kılıçoğlu)", İşletme ve Finans, Yıl: 15, S.174, Eylül 2000.
- "Söyleşi (Hüsnü Akhan)" İşletme ve Finans, Yıl: 15, S.174, Eylül 2000.
- "2000 Yılında Türkiye Ekonomisi ve Türk Bankacılık Sistemi", TBB, 2000.

